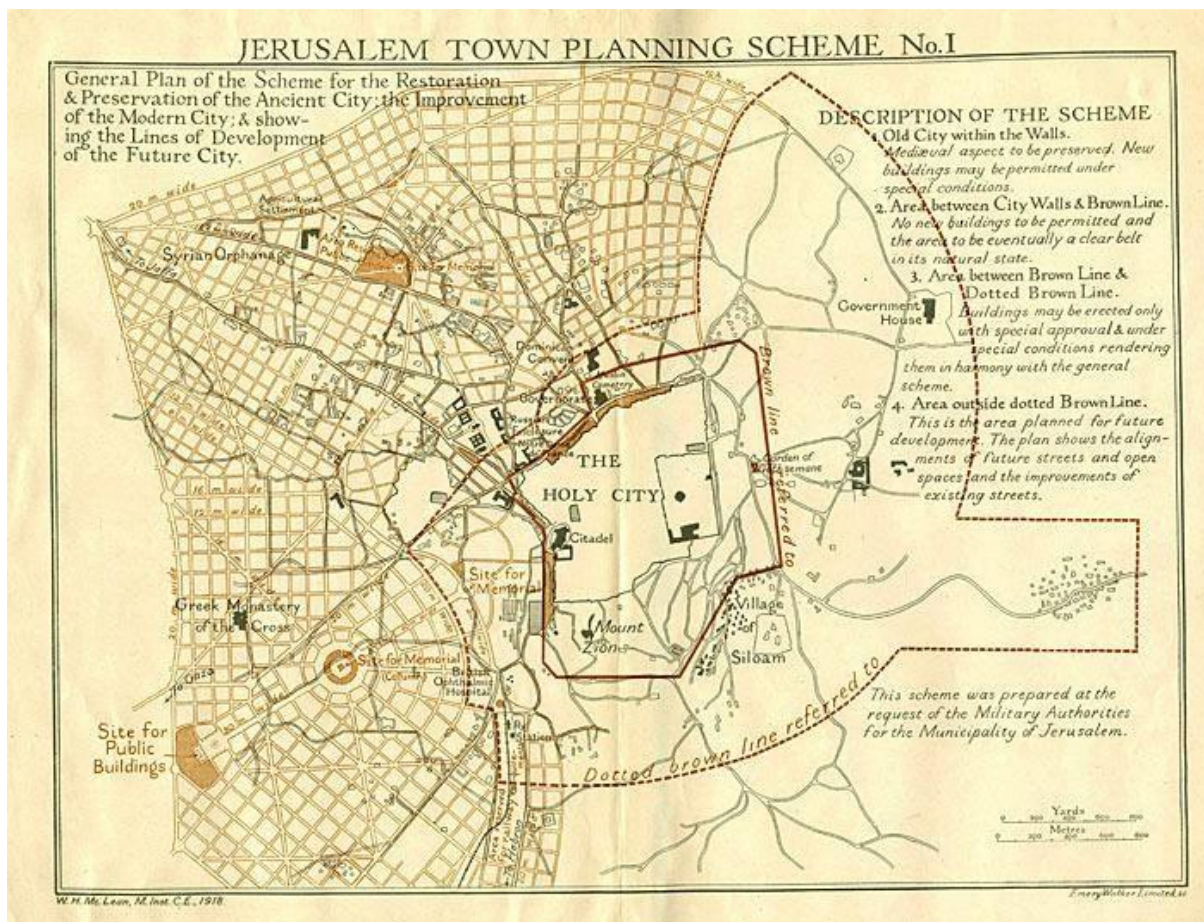

חלק א: לידת הפרגמנטציה ומקור האיזור 1918-1944

מקדימי קנדל

בתשעה בדצמבר 1917, בשלביה האחרונים של מלחמת העולם הראשונה, הצבא הבריטי כבש את ירושלים מידי האימפריה העות'מאנית, והביא לסיום 400 שנות שלטונם בעיר. הבריטים מייד הכניסו לפעולה תכנון עירוני ארוך טווח ושפתני, במטרה לשמר את העיר המקודשת לשלוש הדתות המונותאיסטיות, ובו בזמן הפיכתה לעיר מודרניסטית המתאימה למאה ה-20. במשך 30 שנות המנדט בפלשתינה, מתכננים בריטיים הכינו תוכניות רבות, בזה אחר זה, כולל ויליאם מקלין (1918), פטריק גדס (1919), צ'ארלס אשבי (1922) והנרי קנדל (1944). החשיבות הרבה, שיוחסה ע"י הבריטים לתכנון העיר ירושלים ניכרת בשלוש תוכניות מקיפות שיצאו לאור בתקופה זו.

תוכניתו השאפתנית של מקלין לפתח את צידה המערבי של העיר כללה פרישת רשת רחובות המחברת מונומנטים ומוסדות שלטון - ביטוי ברור של מדיניות בריטית, ושאיתם לשליטה ארוכת טווח באזור.

תוכנית מקלין

תוכנית מתאר מס' 1 לירושלים, שתוכננה ע"י ו.ה. מקלין ב-1918 עבור עיריית ירושלים בהזמנת הצבא הבריטי. בנוסף לקביעת קווים מנחים בנוגע ל"שיקום ושימור העיר העתיקה", התוכנית מציעה "קווים מנחים להתפתחות העיר העתיקה".

מקור המפה: <http://www.kings.cam.ac.uk/archive-centre/archive-month/october-2010.html>

עקב חוסר שביעות רצון מתוכניתו של מקלין, שהוצגה באקדמיה המלכותית בלונדון ב-1919, וקיבלה ביקורת על כך

שאיננה מתאימה לטופוגרפיה ההררית של האזור, פטריק גדס מונה להכנת תוכנית מתאר חדשה. בעוד שתי

התוכניות הדגישו שימור קפדני של העיר העתיקה והשטחים הירוקים במזרחה, הן נבדלו באופן מהותי בכל הנוגע

לפיתוח העיר מערבה. תוכניתו של גדס הייתה קונצנטרית ואורגנית יותר, בהתאמה למרקם העירוני הקיים

ולטופוגרפיה ההררית.

תוכניתו של צ'ארלס אשבי לירושלים הוצגה ב-1922. התאוריות של אשבי, שהועלו בספרו מ-1917 'Where the

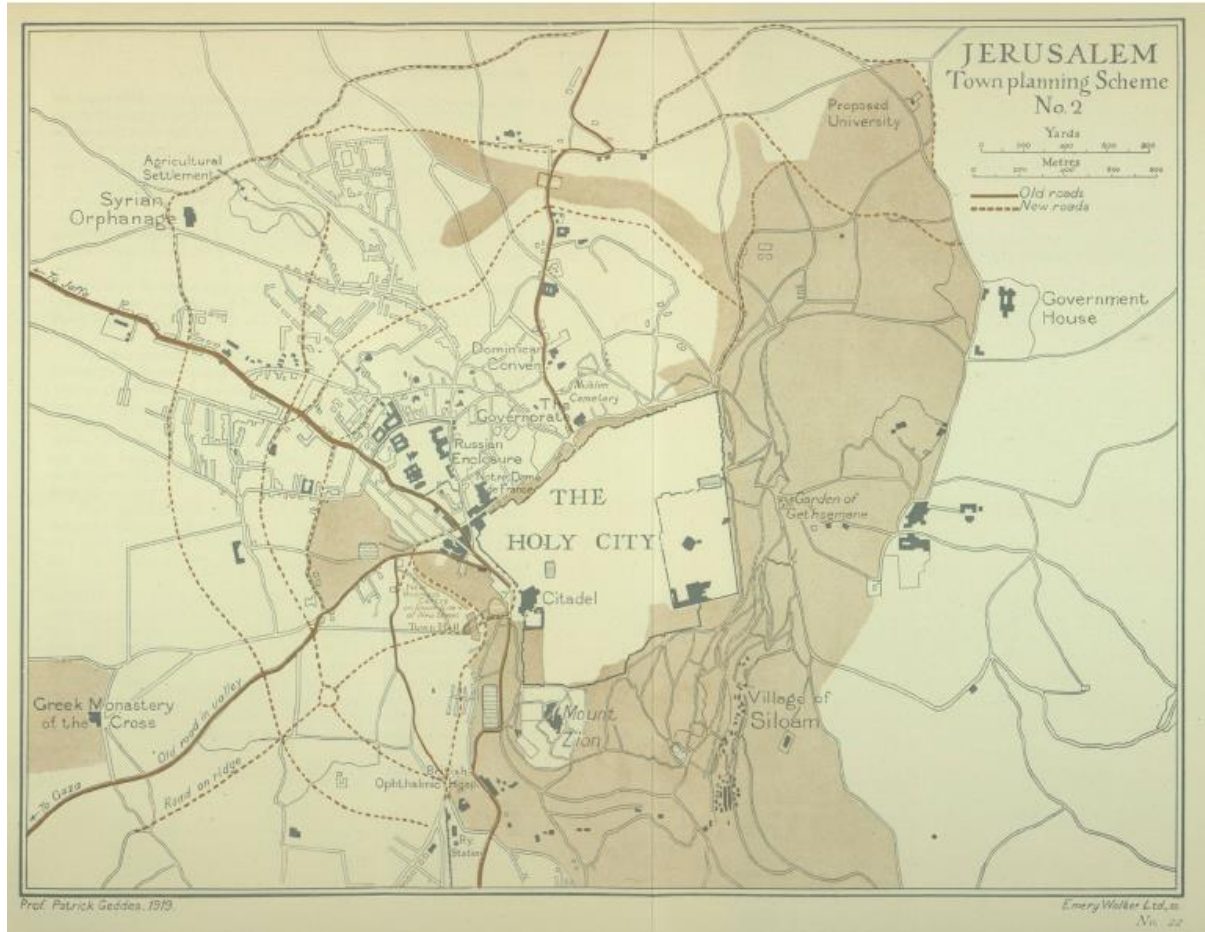
'Great City Stands' תומכות בתכנון ערים מודרני בעודן מהדהדות אידיאליים מוקדמים יותר של תנועות

הארטס אנד קרפטס (Arts and Crafts), עיר גנים (Garden City), וסיטי ביטיפול (City Beautiful). בניגוד

לשני קודמיו, אשבי חידש בתוכניתו את רעיון האזור.

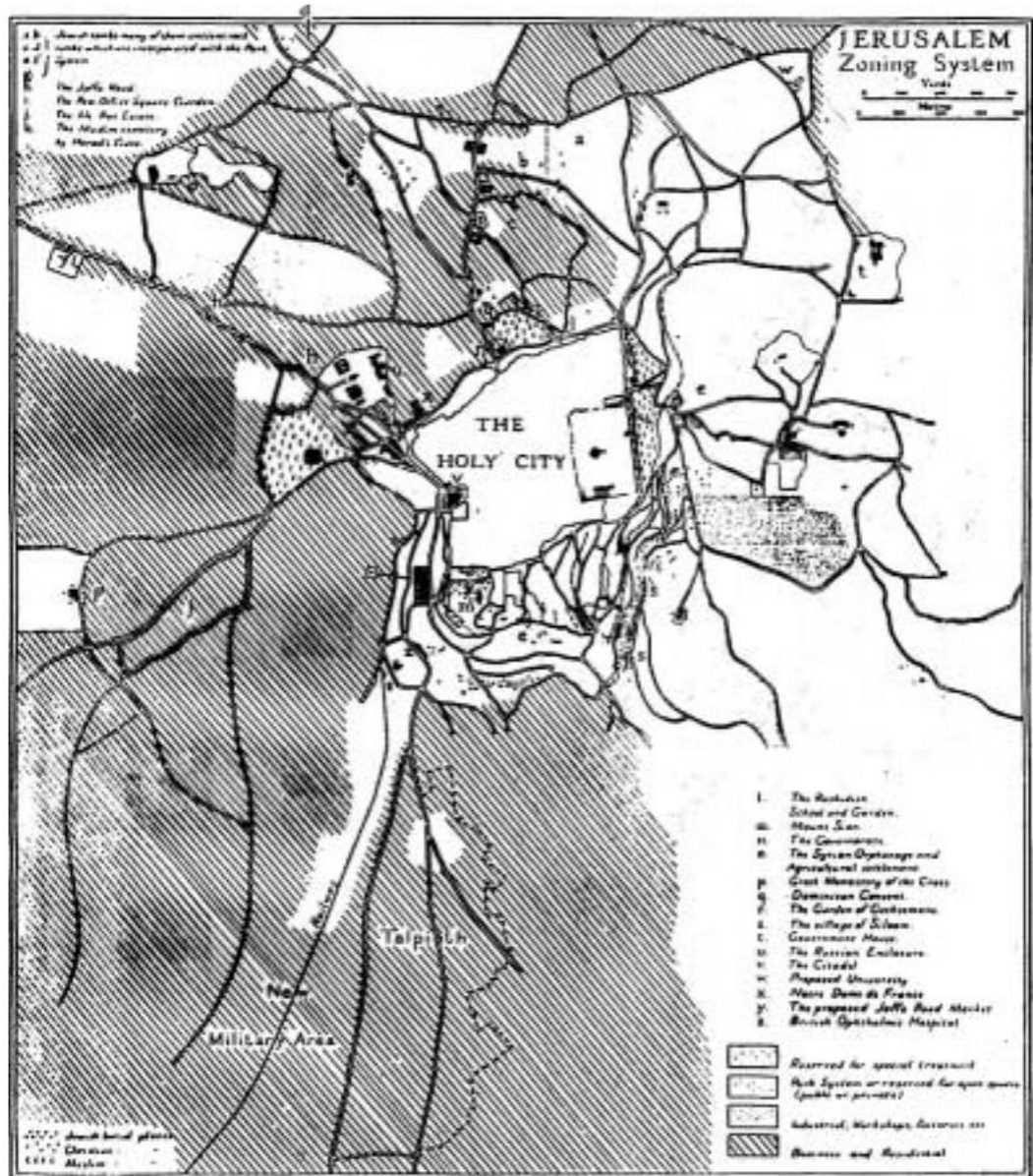
יתכן שבהתבססות על התוכנית לעיר ניו יורק מ-1916, התוכנית הציעה לחלק את העיר עפ"י שימושים

לאזורי מגורים, מסחר ותעשייה.

תוכנית גדס

C.R. Ashbee, *Jerusalem 1918-1920*: מתוך: גדס ב-1919. *being the records of the Pro-Jerusalem Council during the period of the British Military Administration* edited by C.R. Ashbee (London: J. Murray for the council of the Pro-Administration Jerusalem Society, 1921)

תוכנית אשבי

תוכנית האזור לירושלים, (Jerusalem Zoning System) שהוכנה ע"י צ'ארלס אשבי ב-1922. התוכנית

מורכבת מחמישה ייעודי קרקע, כולל בבישים, פארקים ושטחים פתוחים, אזור טיפול מיוחד, עסקים,

מגורים, תעשייה וסדנאות. תוכנית זו היוותה את הבסיס לתוכניות עתידיות, כולל זו של הנרי קנדל מ-

1944.

מקור: *Arts and Crafts and the Great City: Hysler Rubin, Noah, Charles Robert Ashbee in*

Jerusalem, Planning Perspectives 21(4), Routledge, October 2006.

תוכנית 1944

הנרי קנדל כיהן כמתכנן הערים הממשלתי של פלשתינה ב-1935, ושימש בתפקיד זה עד 1948, השנה

האחרונה של המנדט הבריטי. ספרו מ-1948, ירושלים: תוכנית העיר (*Jerusalem: The City Plan*,

Preservation and Development during the British Mandate 1918-1948) נותן סקירה מקיפה של

תוכניות המתאר הקודמות, ומתאר את התפתחות העיר בתקופה זו.

הספר כולל את תיעודו המפורט של קנדל של העיר הקיימת, כולל המרקם הבנוי, התפלגות האוכלוסייה,

מערכת הכבישים והשטחים הפתוחים. לאחר מכן הוא מציג תוכנית משלו, המורכבת מהתערבויות

עירוניות רבות, כולל מערכת כבישים חדשה, וגרסתו למערכת האיזור.

אולי ההתרחקות הגדולה ביותר מתוכניות מתאר מנדטוריות באה לידי ביטוי בתוכניתו של קנדל הנקראת

קיבוץ יחידות שכונה *Grouping of Neighborhood Units*. בתוכנית זו, תאי יחידות שכונה משורטטות

כצורות אורגניות מרחפות המחוברות ע"י מערכת כבישים חדשה. במרכז כל יחידת שכונה, שטח מסחרי

מקיף חנויות ובית-ספר, ויוצר אזור מאורגן עפ"י ייעוד באופן קונצנטרי.

הנרי קנדל

תוכנית 1944 - קיבוץ יחידות שכונה

”אין ספק כלל, שביחידה עצמאית, לתושבים יהיו מגורים טובים יותר, הם יהיו בריאים יותר ולפיכך מאושרים יותר, מאשר באזור בנוי ללא שיטתיות, כיוון שהיחידה מתוכננת מלכתחילה לרווחתם”

Henry Kendall, Jerusalem: The City Plan 1918-1948

הנרי קנדל

תרשים של שטח בנוי ב-1944

תרשים זה מדגים באופן ברור את המרקם העירוני האורגני שהיה קיים בירושלים במחצית הראשונה של המאה העשרים.

מתוך: Henry Kendall, *Jerusalem: the City Plan 1918-1948*

כפי שמעיד קנדל בעצמו, אופי תוכנית המתאר שלו משקף תיאוריות תכנון בריטיות מאותה התקופה:

”רעיון יחידת השכונה איננו חדש במעגלי התכנון. העקרונות אותם השתיתו אבנעזר הווארד, ריימונד אנווין,

אברקומבי ואחרים, מספיק ידועים בלי שאתאר אותם כאן באריכות”

הדמיון בין תוכנית יחידת השכונה של קנדל ותוכנית המתאר של לונדון משנת 1944 של פטריק אברקומבי בולט. שני התרשימים מציגים מבנה עירוני המורכב מאלמנטים בצורות אורגניות, המזכירות תאים ביולוגיים, המרחפים בתוך ריק. שתי התוכניות מציגות מבנים מרכזיים, דמויי גרעין המייצגים אזורי מסחר ובתי-ספר.

תוכנית השכונות של קנדל מורכבת משלושה סוגי יחידות; יחידות קיימות (חום כהה), יחידות קיימות המיועדות להרחבה (חום כהה ובז') ויחידות חדשות (בז'). טענתו של קנדל, המדגישה שהרעיון שלו "איננו חדש במעגלי התכנון" עשויה להתפרש באופן הפוך, שהוא מציג רעיון חדשני לתכנון ירושלים.

האם ניתן לכפות רעיון תכנוני חדש מסוג זה ובסדר גודל כזה באופן מלאכותי על מרקם עירוני קיים?

ההשלכות של רעיון תכנוני חדש זה והשיטות דרכן ניתן להגיע אליו ראויות למבט קרוב יותר. כפי שניתן לראות באיורים הבאים, חפיפת תוכנית תפוצת האוכלוסייה של קנדל עם תוכנית יחידות השכונה מניבה ממצאים מעניינים. על-מנת להשיג מורפולוגיה המורכבת מצורות אורגניות מרחפות, המרקם העירוני הקיים בין יחידות השכונה שאינן מתאים לגיאומטריה שלה צריך להימחק. למרות שזה לא נאמר באופן מפורש במילותיו של קנדל, המחיקה הכרחית להשגת מטרה זו.